

**ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ
РОБІТ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ І КРЕДИТ»**

Шифр: «Тільки вперед»

КОНКУРСНА НАУКОВА РОБОТА

НА ТЕМУ:

**«Оцінка стійкості доходів місцевого бюджету та її
урахування у середньостроковому плануванні»**

Зміст

ВСТУП	3
1 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ	5
1.1 Поняття фінансової стійкості місцевого бюджету	5
1.2 Загальні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету муніципального утворення	7
2 ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	10
2.1 Порівняльний аналіз методів оцінки фінансової стійкості бюджету територіальної громади	10
2.2 Аналіз доходів місцевих бюджетів України (Суми, Чернігів)	21
2.3 Вектори оптимізації процесу формування стійкого бюджету територіальної громади	25
ВИСНОВКИ	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	27
Додаток А	30
Додаток Б	31
Додаток В	32
Додаток Г	33
Додаток Д	38

ВСТУП

Актуальність теми наукової роботи. На даному етапі розвитку органів місцевого самоврядування, найбільш актуальним питанням є визначення фінансової стійкості бюджетів муніципальних утворень. Фінансова база місцевих бюджетів характеризується низькою часткою власних доходів і, як результат, щорічним збільшенням частки міжбюджетних трансфертів, що надаються з державних бюджетів. У зв'язку з цим постає нагальна потреба в удосконаленні теоретичних та практичних підходів щодо діагностики фінансової стійкості місцевих бюджетів з метою забезпечення її стабільності та зміцнення.

Питання оцінки фінансової стійкості та стану місцевих бюджетів досліджували вітчизняні й зарубіжні вчені: О.Р. Західна, С.В. Зенченко, І. М. Камінська, А.І. Коритько, Г.Б. Поляк, О.М. Сукач, та ін. Однак соціально-економічний розвиток держави вимагає пошуку нових підходів щодо оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Мета й завдання дослідження. Метою роботи є удосконалення теоретичних та практичних підходів щодо діагностики фінансової стійкості бюджетів територіальних громад, розробка єдиної методики кількісної оцінки фінансової стійкості бюджету міста.

Завдання дослідження відповідно до поставленої мети:

- узагальнити теоретичні знання з питань фінансової стійкості місцевих бюджетів;
- виокремити та обґрунтувати основні методи діагностики фінансової стійкості місцевих бюджетів;
- проаналізувати структуру доходної частини бюджету м. Суми у 2009 – 2011 рр.;
- здійснити порівняльний аналіз фінансової стійкості бюджету м. Суми та Чернігова;

– запропонувати шляхи вдосконалення фінансової стійкості місцевих бюджетів за результатами аналізу.

Об’єкт дослідження – фінансова стійкість місцевих бюджетів України.

Предмет дослідження – фінансові відносини, які виникають у процесі оцінки фінансової стійкості бюджетів територіальних громад України.

Методи дослідження. Дослідження проводилось з використанням системно-структурного, порівняльного і статистичного, економічного, методів аналізу та синтезу. При обробці фактичних даних використовувались розрахунково-аналітичні, графічні методи.

Наукова новизна отриманих результатів. Результати наукового дослідження полягають у вирішенні важливої науково-прикладної проблеми:

– удосконалення науково-методичних підходів щодо діагностики фінансової стійкості бюджетів територіальних громад України. Основні положення, що формують наукову новизну дослідження, полягають у тому, що набуло подальшого розвитку:

– визначення оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів України;

– запропоновано науково-методичний підхід до оцінки фінансової стійкості бюджетів муніципальних утворень, що базується на діагностиці бюджетної самостійності, бюджетної забезпеченості, боргового навантаження, стану податкової бази та міжбюджетних відносин.

Фактологічна основа роботи: законодавчі й нормативні акти України, дані Сумської та Чернігівської місцевої ради, монографічна література, дисертації та періодичні видання.

Практичне значення отриманих результатів. Розроблені в роботі методологічні та науково-методичні положення, а також практичні методики впроваджені як розділи курсів та практичних занять таких дисциплін: «Місцеві фінанси», «Бюджетна система», «Бюджетний менеджмент», «Податковий менеджмент».

1 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ

1.1 Поняття фінансової стійкості місцевого бюджету

Фінансова стійкість місцевого бюджету характеризується наявними ресурсами та відображає спроможність місцевих органів влади виконати покладені на них завдання відповідно до законодавства, тобто фінансову забезпеченість можна трактувати як збалансованість між потребами регіону та його можливостями [19, с. 19].

Погляди вчених на проблему фінансової стійкості є неоднозначними. Більшість із них, формулюючи визначення фінансового забезпечення бюджету муніципального утворення користуються поняттям фінансової стійкості підприємства. Однак, дана категорія стала підґрунтям для дискусій у вітчизняних науковців. Існують різні підходи до визначення терміну «фінансової стійкості підприємства», деякі з них наведено у додатку А.

Одним із головних завдань при формуванні бюджетів на сьогодні є забезпечення фінансової рівноваги в процесі їх розвитку.

Аналіз фінансового стану місцевого бюджету розглядається як аналіз його бюджетних зобов'язань та структури активів і пасивів. При проведенні такого аналізу особливу увагу необхідно зосередити на оцінці фінансової стійкості бюджету [6].

Як у вітчизняній, так і у закордонній науковій літературі представлена значна кількість досліджень за даним напрямом, однак єдина теоретико-методична база оцінки фінансової стійкості бюджету фактично відсутня. Немає єдиного підходу до визначення системи показників та критеріїв фінансової стійкості місцевого бюджету. Науковці акцентують увагу на недостатній розробленості економічного змісту як власне поняття стійкості бюджету, так і факторів, що її визначають [7].

На даному етапі реформування місцевих бюджетів неабиякого значення набуває впровадження середньострокового бюджетного планування як дієвого механізму узгодження соціально-економічної та бюджетної політик. У зв'язку з цим особливо актуалізуються питання оцінки стійкості місцевого бюджету, повинна розглядатися як поточна, так і на довгострокову перспективу. Основні засади побудови поточної та довгострокової фінансової стійкості відображені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Характеристика поточної та довгострокової стійкості місцевих бюджетів, [11, с. 142]

Поточна стійкість	Довгострокова стійкість
Заснована на статистичному аналізі параметрів системи, на оцінці поточної господарської кон'юнктури. Означає здатність адаптуватися до змін зовнішнього середовища, що мають локальний характер. Збереження поточної стійкості бюджету може служити метою управління ресурсами в короткостроковому періоді. Рівень поточної стійкості бюджету можна оцінити по виконанню плану поточних платежів до бюджету, величині кредиторської заборгованості.	Означає динамічну рівновагу системи в процесі її розвитку. Довгострокова фінансова стійкість повинна характеризуватися позитивною динамікою фактичних і прогнозних характеристик основних параметрів бюджету

Завдяки проведеним дослідженням фінансової стійкості бюджетів можна створити достовірну інформаційну базу, за допомогою якої інвестори та кредитори мають змогу оцінити платоспроможність органу публічної влади.

Таким чином, стійкість місцевого бюджету як стан доходів і видатків бюджету, їх структуру і динаміку, які забезпечують органам місцевої влади можливість повного, своєчасного і незалежного від інших бюджетних рівнів виконання своїх зобов'язань, сприяє збалансованому розвитку економіки та соціальної сфери. Задля збереження стійкості місцевого бюджету його структура повинна забезпечувати необхідні потреби регіонального господарства і населення, а також ініціювати соціально-економічний розвиток міста [11, с. 142].

1.2 Загальні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету муніципального утворення

Поняття фінансової стійкості бюджету територіальної громади було вперше запропоновано академіком Г.Б. Поляком. Автор вніс неабиякий вклад у розвиток науки про місцеві фінанси. На думку науковця, рівень стійкості місцевого бюджету визначається обсягом коштів необхідних для забезпечення мінімальних бюджетних видатків. Під мінімальними бюджетними видатками Г.Б. Поляк розуміє кошти, передбачені в бюджеті для фінансування конституційно гарантованих заходів щодо життєзабезпечення населення. Вченим запропоновані кількісні критерії чотирьох ступенів оцінки фінансової стійкості бюджету через показники:

- а) розмір власних доходів;
- б) розмір регулюючих доходів;
- в) додаткові джерела, які послаблюють бюджетну напруженість;
- г) сума заборгованості бюджету;
- д) сума видатків місцевого бюджету [11, с. 141].

Методика Г.Б. Поляка схожа на методику оцінки фінансової стійкості підприємств на основі 3-компонентного синтетичного показника [4, с. 55]. Методика науковця заснована на розмежуванні показників на групи, які характеризують рівень стійкості:

- а) абсолютна стійкість:

$$P_m < (D_{вл} + D_{рег}), \quad (1.1)$$

де P_m – мінімальні витрати бюджету, грн.;

$D_{вл}$ – власні доходи бюджету, грн.;

$D_{рег}$ – регулюючі доходи бюджету, грн.

- б) нормальна фінансова стійкість:

$$P_m = (D_{вл} + D_{рег}), \quad (1.2)$$

в) нестійкий фінансовий стан

$$P_m > (D_{вл} + D_{рег} - З), \quad (1.3)$$

де З – бюджетна заборгованість;

г) абсолютно нестійкий (кризовий) стан:

$$P_m > (D_{вл} + D_{рег}) \quad (1.4)$$

Алмазов С.Г. вважає, що більш наочним є аналіз фінансової стійкості бюджету міста з використанням відносних показників (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2 – Відносні показники фінансової стійкості, [4, с. 56]

Тип фінансової стійкості	$D_{вл} / D_{рег}$	$D_{рег} / Д$	$З / P_m$
Абсолютно стійкий	60 – 70%	30 – 40%	10 – 15%
Нормальний стан	40 – 50%	50 – 60%	20 – 25%
Нестійкий стан	20 – 30%	70 – 80%	30 – 35%

Позитивний бік методу полягає у його універсальності, і у той же час, він однобічно відображає фінансову стійкість бюджету, залучаючи до обчислення тільки доходи і витрати, тоді як сам критерій фінансової стійкості місцевого бюджету передбачає ґрунтовний розгляд всіх внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на даний показник [4, с. 56].

Різні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджетів запропоновані рейтинговими агенціями. Зокрема, варто відзначити розробки російських рейтингових та інформаційних агенцій «ЕА-Ratings», «Експерт-РА», ЦЕА «Інтерфакс».

Рейтингова агенція «ЕА-Ratings» співпрацює з найбільшою світовою агенцією «Standard & Poor's», яка вважається провідною у проведенні оцінки

кредитоспроможності урядів 83 країн. В основу методики «EA-Ratings» покладені рекомендації «Standard & Poor's» щодо оцінки фінансової стійкості бюджетів як фактора кредитного ризику. Аналіз проводиться за наступними напрямками:

- а) структура і динаміка доходів бюджету, у тому числі залежність бюджету від великих платників податків;
- б) структура та динаміка видатків;
- в) аналіз позабюджетних коштів;
- г) відповідність показників виконання бюджету плановим розрахункам;
- д) структура боргу;
- е) активи бюджету;
- ж) збалансованість бюджету.

Наведена методика характеризується як досить повна, однак, деякі автори зазначають, що вона не містить показників, які відображають ефективність діяльності органів влади у сфері управління фінансами. Крім того, доцільно було б також зосередити більшу увагу на тому, як міжбюджетні відносини та їх зміна впливають на фінансову стійкість місцевого бюджету [9, с. 210].

У процесі здійснення оцінки стійкості місцевих бюджетів можуть використовуватися абсолютні показники доходної і витратної частини бюджету, а також відносні коефіцієнти, за допомогою яких можна виявити тенденції розвитку бюджетних показників [7].

Оцінка фінансової стійкості бюджету муніципального утворення потребує використання комплексу показників, які найбільш повно характеризуватимуть фінансову стійкість регіону на всіх рівнях. Відтак, вона передбачає розгляд динамічного інформаційного масиву статистичних даних, що стосуються кількісного і якісного оцінювання структури фінансових ресурсів регіону [10].

2 ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

2.1 Порівняльний аналіз методів оцінки фінансової стійкості бюджету територіальної громади

Оцінку фінансової стійкості бюджету пропонується проводити на основі трансформованої методики фінансового аналізу підприємства. Необхідність такої трансформації обумовлена специфікою складання бюджетного кошторису, а саме жорстким законодавчим закріпленням переліку бюджетних доходів. Проте такий підхід до оцінки фінансової стійкості бюджету також є дискусійним [20, с. 40].

Дійсно в деяких публікаціях зазначається, що поняття фінансової стійкості бюджету аналогічне поняттю фінансової стійкості суб'єкта господарювання, оскільки обидва терміни ґрунтуються на загальних принципах: повного покриття поточних витрат, ефективності та економії витрачання коштів, обов'язкового здійснення інвестиційних вкладень, страхування непередбачуваних витрат та ризиків. Однак, змістовне наповнення цих принципів стосовно досліджуваних понять відрізняється. Принциповою відмінністю з точки зору аналізу є відмінність у факторах, що впливають на фінансову стійкість бюджету та підприємства, та у характері їхнього впливу [25].

Для здійснення оцінки фінансової стійкості бюджету територіальної громади можуть бути використані методичні підходи до комплексного аналізу бюджету міста запропоновані Н. Старостенко.

Автор акцентує увагу на розрахунку інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості бюджету муніципального утворення, який ґрунтується на розрахунку суми коефіцієнтів фінансової стійкості з урахуванням ваги кожного з них [20, с. 40]:

$$K_{\text{int}} = \sum_{i=1}^n K_i * V_i, \quad (2.1)$$

де K_{int} – інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості бюджету;

K_i – коефіцієнт фінансової стійкості;

V_i – вага i -го коефіцієнта ($\sum V_i = 1$);

i – кількість коефіцієнтів ($i = 1, 2, \dots, n$).

За пропозицією Н. Старостенко, найбільшу питому вагу у загальній структурі коефіцієнту складають показники самостійності, бюджетного покриття та відносної бюджетної забезпеченості, що, насамперед, зумовлено залежністю доходів бюджету міста від трансфертів з державного бюджету.

Показники, які пропонується використовувати у процесі оцінки фінансової стійкості бюджету територіальної громади наведені у додатку Б.

Пропозиція Н. Старостенко з приводу визначення інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості є актуальною. Однак за умови проведення комплексного аналізу фінансової стійкості бюджету територіальної громади, розрахунку одного інтегрального коефіцієнта буде замало.

Досить ґрунтовно питання оцінки фінансової стійкості представлено у дослідженні Алмазова С.Г. У своїй роботі [4] автор запропонував систему показників моніторингу стійкості місцевих бюджетів. Відобразимо її у додатку В.

Вітчизняні науковці Т. Дороніна й В. Гришин доповнюють показники оцінки фінансового стану територій коефіцієнтами (передусім, співвідношення податкових і неподаткових надходжень, прибутків і видатків бюджету), а також показників обсягу доходів місцевого бюджету в розрахунку на душу населення [24, с. 95].

На думку Гришина В.А. [7] кількісну оцінку фінансової стійкості можна отримати на основі наступних коефіцієнтів:

1. Коефіцієнт відношення доходів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів та власних доходів:

$$K_{ze} = \frac{D_3}{D_6} \quad (2.2)$$

Наведений коефіцієнт відображає залежність місцевого бюджету від доходів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів. На даний момент закріплені доходи майже в 4 рази перевищують власні, тобто залежність досить висока.

Гришин В.А. розраховує коефіцієнт автономії бюджету тотожний до показника запропонованого Н. Старостенко. Коефіцієнт автономії показує частку власних доходів у загальній сумі доходів місцевого бюджету. Оптимальний показник дорівнює 0,67. Даний показник по місцевим бюджетам України досить низький, тому необхідно здійснювати пошук альтернативних джерел доходів для його збільшення.

$$K_a = \frac{D_6}{D}, \quad (2.3)$$

де D_6 – власні доходи;

D – загальна сума доходів місцевого бюджету (включаючи трансферти).

Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення розраховується як відношення витрат до чисельності населення території:

$$K_z = \frac{B}{Ч} \quad (2.4)$$

Наведений показник відображає скільки було надано товарів та послуг із бюджету територіальної громади кожному місцевому жителю [7].

Система фінансової стійкості запропонована О.М. Крук відображена у вигляді таблиці Г.1 у додатку Г [15].

Автор пропонує здійснювати оцінку фінансової стійкості бюджету територіальної громади за допомогою аналізу бюджетної самостійності

(спроможності за рахунок власних та закріплених бюджетних коштів самостійно забезпечити сталий розвиток території); бюджетної забезпеченості (наявності доходних джерел у обсязі, достатньому для задоволення всіх потреб території); бюджетної збалансованості (раціонального співвідношення обсягу доходів та видатків муніципального бюджету, яке створює умови для уникнення дефіциту або профіциту бюджету органу публічної влади). Зазначені напрямки оцінки фінансової стійкості проводяться за допомогою коефіцієнтів наведених у таблиці Г.1 додатку Г.

У роботі [15] зазначено, що у результаті здійснення оцінки фінансової стійкості в матрицю записуємо значення 0 або 1, які загалом отримуємо виходячи із розрахунку коефіцієнтів вказаних у таблиці Г.1. Отримані дані повинні відповідати встановленому типу фінансової стійкості бюджету, який наведено у таблиці Г.2 додатку Г.

Формування та реалізація стратегії забезпечення фінансової стійкості бюджету територіальної громади обраної відповідно до типу фінансової стійкості є найважливішою передумовою ефективного соціально-економічного розвитку місцевого бюджету. Тому відповідно до визначеного типу фінансової стійкості необхідно обрати стратегію її забезпечення (таблиця Г.3, додаток Г).

Дана система показників має певні недоліки. Коефіцієнт автономії розглядається автором як відношення власних доходів бюджету до загальних видатків. На нашу думку, граничне значення, яке пропонується для розрахунку даного показника є недоцільним ($\geq 0,5$). У сучасних умовах формування місцевих бюджетів, таке значення параметра можна вважати некоректним, адже відомо, що місцеві податки і збори не виконують покладеної на них фіскальної (лише 0,3 до 3% доходів місцевих бюджетів), а також регулюючої, соціальної та стимулюючої функцій [12]. Тому врахування бажаного значення коефіцієнта автономії, може призвести до того, що майже всі оцінювані місцеві бюджети, не підпадуть під

категорію фінансово-стійких, внаслідок чого за отриманими результатами неможливо надати реальну оцінку бюджету.

Коефіцієнт бюджетного покриття пропонується розраховувати за формулою Г.6, як відношення загальних доходів до загальних видатків. На нашу думку, наведений показник також є некоректним. Ми вважаємо, що доцільніше здійснювати розрахунок коефіцієнта як відношення власних доходів органів місцевого самоврядування до мінімальних видатків місцевих бюджетів. За таких умов ми матимемо змогу оцінити відповідність доходів місцевих бюджетів і повноважень, покладених на органи публічної влади.

Виходячи із зазначених вище систем оцінки та врахування їх недоліків ми пропонуємо власну, комплексну оцінку фінансової стійкості бюджету муніципального утворення, розроблену на основі досліджень О.М. Крук.

Систематизована нами комплексна оцінка фінансової стійкості бюджету муніципального утворення представлена у таблиці Г.4 додатку Г.

Оцінку фінансової стійкості бюджету міста ми пропонуємо здійснювати виходячи із розрахунку наступних груп показників:

- а) бюджетної самостійності;
- б) бюджетної забезпеченості;
- в) боргового навантаження;
- г) стану податкової бази;
- д) міжбюджетних відносин.

Враховуючи збільшення органами місцевої влади обсягів запозичень, на нашу думку, доцільно до комплексної оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету включити оцінку боргового навантаження.

Запозичення є операціями, пов'язаними з отриманням бюджетом коштів на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок яких виникають зобов'язання місцевого самоврядування перед кредиторами. Водночас вони також є фінансовими операціями, що засвідчують зобов'язання органів місцевого самоврядування перед банками, іншими фінансовими установами

щодо повернення заборгованої суми, а також зобов'язання сплатити відсотки та інші збори за користування фінансовими ресурсами [13].

Оцінку боргового навантаження ми пропонуємо здійснювати за допомогою наступних коефіцієнтів:

1. Загальний рівень боргового навантаження:

$$K_{з.б.} = \frac{ОБ}{ПД + НПД} \quad (2.5)$$

де ОБ – обсяг боргу органу місцевого самоврядування за певний період (бюджетний рік);

ПД – обсяг податкових доходів за аналогічний період;

НПД – обсяг неподаткових доходів за аналогічний період (бюджетний рік).

2. Показники обслуговування боргу:

$$K1_{о.б} = \frac{Пл_{обсл}}{Д} \quad (2.6)$$

де $Пл_{обсл}$ – сума платежів з обслуговування боргу

Д – сума доходів бюджету в поточному році.

Можливо також розраховувати як відношення платежів по обслуговуванню боргу до видатків загального фонду:

$$K2_{о.б} = \frac{Пл_{обсл}}{ЗФ} \quad (2.7)$$

Доцільність розрахунку такого показника пояснюється можливістю його співставлення з граничним розміром, визначеним Бюджетним кодексом, який складає – $K_{мах}$ ($K_{мах}=10\%$). На основі порівняння розрахункового та граничного значень можна оцінити рівень стійкості

бюджету – чим ближче розрахункове значення до 10%, тим менше можливості у місцевої влади щодо подальшого залучення боргових зобов'язань та рефінансування боргу.

На основі порівняння граничного та фактичного розміру показників можна оцінити запас міцності бюджету:

$$ЗМБ = \frac{K_{max} - K_{2.o.б.факт}}{K_{max}} \quad (2.8)$$

Чим більше значення запасу міцності, тим більш фінансово стійким є бюджет, адже співвідношення загального фонду і зобов'язань по обслуговуванню боргу дозволяє розраховувати на запозичення у наступних бюджетних періодах.

3. Коефіцієнт структури боргу:

Частка зовнішнього боргу в структурі боргу в цілому:

$$K_{стр} = \frac{ЗБ}{Б} \quad (2.9)$$

де ЗБ – сума зовнішнього боргу, який має місцевий бюджет у поточному році;

Б – загальна сума боргу, який має місцевий бюджет у поточному році;

4. Рівень кредиторської заборгованості:

$$K_{кз} = \frac{КЗ}{Д} \quad (2.10)$$

де КЗ – сума кредиторської заборгованості місцевого бюджету за поточний період;

Д – сукупні доходи бюджету за поточний період.

Якщо в Україні орган місцевого самоврядування повинен виділяти достатньо коштів для обслуговування заборгованості та покриття зобов'язання на відповідний рік, але не більше 10% видатків із загального фонду відповідного місцевого бюджету протягом бюджетного періоду, то відповідно до світової практики річна вартість обслуговування заборгованості не повинна перевищувати 20% поточного бюджету. У разі швидкого зростання дохідної частини бюджету можливе перевищення ліміту в 20%, якщо ж зростання незначне або відсутнє, то обслуговування заборгованості може становити 15% і менше від поточного бюджету [13].

Для оцінки боргового навантаження доцільно також проаналізувати виконання договірних умов між кредитором та позичальником з раніше взятих зобов'язань. Бюджетним кодексом передбачено більш жорсткий підхід до розрахунків місцевих бюджетів за своїми борговими зобов'язаннями, наприклад, у випадку порушення графіка погашення з вини позичальника відповідний бюджет позбавляється права здійснювати нові запозичення протягом трьох наступних років. Крім того, враховуючи ступінь розвитку вітчизняного ринку державних фінансових боргових зобов'язань, органи місцевого самоврядування повинні уникати ситуацій, коли вони залежатимуть від рефінансування, щоб мати змогу сплатити основну частину та відсотки за боргом.

Необхідно звернути увагу на те, що оцінку боргового навантаження варто проводити лише для бюджетів міст, оскільки відповідно до Бюджетного кодексу тільки такі бюджети мають право здійснювати запозичення.

Оцінка стану податкової бази передбачає аналіз складу, структури та динаміки податкових надходжень до відповідного бюджету, в тому числі аналіз податкової заборгованості. Ми вважаємо, що оцінку стану податкової бази варто здійснювати за допомогою наступних показників:

1. частки місцевих податків та зборів у структурі надходжень;
2. частки податкових надходжень у структурі доходів.

Поряд з показником бюджетної самостійності можна також розраховувати коефіцієнт податкової самостійності:

$$K_{\text{подсам.}} = \frac{\text{ДНМТ}}{\text{ПН}}, \quad (2.11)$$

де ДНМТ – доходи, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів;

ПН – податкові надходження.

Найбільшу питому вагу у загальній структурі доходів бюджетів, у тому числі й місцевих, продовжують складати податкові надходження. Так, найвища частка податкових надходжень серед федеративних держав у Німеччині (60%) та Канаді (59%), а серед унітарних держав – у Швеції (74%), Данії (53%), Норвегії (44%). В Україні частка податкових надходжень у зведеному бюджеті складає 76%. Тому, на нашу думку, доцільно їх врахувати в процесі здійснення оцінки фінансової стійкості бюджету муніципального утворення, врахувавши зміни, що внесені Податковим та Бюджетним кодексами України. Введення у складі місцевої податкової системи податку на нерухомість дозволить у декілька разів збільшити надходження до місцевих бюджетів, та забезпечить децентралізацію фінансових ресурсів держави. Перепорою на шляху до введення податку на нерухоме майно є відсутність надійної інформації про ринкову вартість майна. Щоб позбавитися даної проблеми у багатьох країнах світу податок розраховується виходячи із загальної площі нерухомого майна та місця його розташування. Уряду нашої держави доцільно було б піти таким же шляхом і не чекати врегулювання проблеми оцінки ринкової вартості нерухомого майна. Варто було б ввести як різновид податків на майно податок на багатство, адже із року в рік в Україні збільшується кількість заможних громадян і в той же час спостерігається вагомий розрив між найбагатшими і найбіднішими верствами населення. Згідно до прийнятого Податкового кодексу України практично ліквідовано податок з власників транспортних засобів, крім його складової за першу реєстрацію транспортного засобу;

введено екологічний податок – який є правонаступником збору за забруднення навколишнього природного середовища.

Оцінка податкової бази передбачає аналіз складу та структури податкових надходжень.

Пріоритетними завданнями стратегічних орієнтирів забезпечення фінансової стійкості місцевого бюджету є:

а) посилення відповідальності за дотримання бюджетного законодавства;

б) найбільш ефективно та результативно використання бюджетного потенціалу територіальної громади;

в) формування достатньої доходної частини місцевого бюджету та її відповідність видатковим зобов'язанням;

г) зростання ролі місцевих податків і зборів шляхом скасування старих і запровадження нової, економічно ефективної власної податкової бази (що частково зроблено в прийнятому Податковому кодексі України);

д) перерозподіл доходів між місцевими бюджетами шляхом удосконалення податкового та бюджетного законодавства, зокрема зарахування податку з доходів фізичних осіб до місцевих бюджетів;

е) визначення та нарощення потенціалу місцевого бюджету, для забезпечення всіх потреб території, сталого соціально-економічного розвитку за рахунок власних та закріплених доходних джерел [15, с. 194].

На даний момент, питома вага видатків місцевих бюджетів не забезпечується власними та закріпленими доходами, що зумовлено неефективним розподілом загальнодержавних податків та зборів між бюджетами різних рівнів. Отже, необхідна якісна трансфертна політика, яка має ґрунтуватися на прозорих правових нормах і формулах розподілу фінансових ресурсів, що у свою чергу передбачає стимули для пошуку додаткових власних джерел доходів бюджету та скорочення їх видатків.

Саме тому, в умовах щорічного збільшення частки міжбюджетних трансфертів ми вважаємо, що при проведенні аналізу фінансової стійкості

бюджетів територіальних громад доцільно здійснювати оцінку показників, що стосуються міжбюджетних відносин.

Аналіз змін у показниках міжбюджетних відносин передбачає аналіз структури доходів місцевого бюджету, виходячи з їх поділу на такі, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів (сукупність доходних джерел, що закріплені державою на постійній основі за відповідними бюджетами) та такі, які не враховуються при розрахунку обсягу трансфертів.

Отже, до показників оцінки міжбюджетних відносин належать:

1. Коефіцієнт фінансової самостійності – питома вага доходів, що не враховуються при визначенні трансфертів, у структурі доходів місцевого бюджету без урахування трансфертів:

$$K_{\text{фин.сам}} = \frac{ДНМТ}{Д} \quad (2.12)$$

2. Частка доходів, що враховуються при визначенні трансфертів у структурі доходів місцевого бюджету без урахування трансфертів.

3. Частка дотації та цільових субвенцій у структурі доходів бюджету.

На нашу думку, запропоновані групи коефіцієнтів (бюджетної самостійності, бюджетної забезпеченості, боргового навантаження, оцінки стану податкової бази та міжбюджетних відносин) допомагають визначити причини негативних явищ в процесі формування та виконання бюджету територіальної громади та, в свою чергу, якісно підготувати ефективні заходи щодо їх усунення.

Таким чином, задля підвищення рівня якості бюджетного менеджменту в умовах впровадження середньострокового планування та прогнозування доцільно скористатися запропонованою оцінкою фінансової стійкості бюджету міста, як індикатора інвестиційної привабливості для потенційного інвестора, забезпечення ефективного процесу управління місцевими фінансами.

2.2 Аналіз доходів місцевих бюджетів України (Суми, Чернігів)

Для формування уяви про фінансову стійкість місцевих бюджетів проведемо порівняльний аналіз міст Суми та Чернігів. Обрані для порівняння міста є схожими за багатьма характеристиками як економічного розвитку, так і географічного, соціального та адміністративного характеру. Перш за все, дані міста мають близьке територіальне розміщення, спільні особливості історично-економічного розвитку. За адміністративною ознакою вони є обласними центрами, і належать до однієї ланки бюджетної системи [5, с. 194].

Аналізуючи особливості формування доходної частини бюджетів органів публічної влади, можна відзначити, що протягом 2010 року структура надходжень бюджетів міст Суми та Чернігів є досить стабільною. Питому вагу в структурі доходів аналізованих міст займають податкові надходження, значною також є частка офіційних трансфертів.

За загальними показниками економічного і соціального розвитку Суми та Чернігів мають приблизно однакову (близько 300 тис. чол.) чисельність населення, у тому числі і чисельність зайнятого населення [5, с. 194].

Оцінка фінансової стійкості вищезазначених територій наведена у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів за 2010 р.

Назва показника	Формула	Бюджет м. Суми	Бюджет м. Чернігів
Оцінка бюджетної самостійності			
Коефіцієнт концентрації власних доходів	$\frac{D_e}{D}$	$\frac{78442,7}{670341,9} = 0,12$	$\frac{226700}{687079,9} = 0,33$
Коефіцієнт концентрації власних та закріплених доходів	$\frac{D_e + D_z}{D}$	$\frac{78442,7 + 354768,5}{670341,9} = 0,65$	$\frac{226700 + 257834,8}{687079,9} = 0,7$

Продовження таблиці 2.3

Коефіцієнт дотаційної залежності місцевого бюджету (концентрації фінансової допомоги)	$\frac{T}{D}$	$\frac{178427,8}{670341,9} = 0,27$	$\frac{322324,4}{687079,9} = 0,45$
Оцінка бюджетної забезпеченості			
Коефіцієнт автономії	$\frac{D_6}{B}$	$\frac{78442,7}{664884,3} = 0,12$	$\frac{226668,9}{710160,9} = 0,32$
Коефіцієнт фінансової залежності	$\frac{B}{D_6}$	$\frac{664884,3}{78442,7} = 8,5$	$\frac{710160,9}{226668,9} = 3,2$
Оцінка боргового навантаження			
Коефіцієнт загального боргу	$\frac{OB}{ПД + НПД}$	$\frac{24428,4}{419495,5 + 52176,1} = 0,05$	$\frac{43699,5}{301269,1 + 52588,2} = 0,12$
Коефіцієнт обслуговування боргу	$\frac{Пл_{обсл}}{D}$,	-	-
Коефіцієнт структури боргу	$\frac{ЗБ}{B}$,	-	-
Рівень кредиторської заборгованості	$\frac{КЗ}{D}$	$\frac{24428,4}{670341,9} = 0,04$	$\frac{43699,5}{687079,9} = 0,06$
Оцінка стану податкової бази			
Частка місцевих податків та зборів у структурі надходжень	$\frac{МПЗ}{D}$	$\frac{5801,4}{670341,9} = 0,01$	$\frac{6698,5}{687079,9} = 0,01$
Частка податкових надходжень у структурі доходів	$\frac{ПД}{D}$	$\frac{419495,5}{670341,9} = 0,63$	$\frac{301269,1}{687079,9} = 0,44$
Коефіцієнт податкової самостійності	$\frac{D_6}{ПД}$	$\frac{78442,7}{419495,5} = 0,19$	$\frac{226668,9}{301269,1} = 0,75$
Оцінка міжбюджетних відносин			
Частка доходів, що враховуються при визначенні трансфертів у структурі доходів місцевого бюджету без урахування трансфертів	$\frac{D_3}{ДБТ}$	$\frac{354768,5}{491914,1} = 0,72$	$\frac{257834,8}{364755,5} = 0,71$
Частка дотації та цільових субвенцій у структурі доходів місцевого бюджету.	$\frac{ДС}{D}$	$\frac{176457,8}{670341,9} = 0,26$	$\frac{322446,1}{687079,9} = 0,47$

У процесі оцінки фінансової стійкості використовувалися звіти про фактичне виконання бюджетів м. Суми та Чернігова [17, 26, 27].

Таким чином, комплексна оцінка фінансової стійкості порівнюваних бюджетів показала, що бюджет м. Чернігова є більш фінансово-стійким, ніж бюджет м. Суми.

Розглянемо результати проведення оцінки бюджетної самостійності:

а) коефіцієнт концентрації власних доходів у бюджетах міста Чернігова та Суми складає відповідно 0,33 до 0,12. Наведені значення коефіцієнтів незначні – це свідчить про низьку питому вагу власних доходів місцевих бюджетів у загальній їх структурі;

б) коефіцієнт концентрації власних та закріплених доходів – у бюджетах міста Суми та Чернігова складають відповідно 0,65 та 0,7. Даний коефіцієнт задовольняє умови, які зазначені у роботі [15]. Так, на практиці, пропонується брати за базу порівняння граничне значення показника, який дорівнює 0,8. Якщо коефіцієнт менше або дорівнює 0,6 [15, с. 195], то це свідчить про те, що власні та закріплені доходи мають низьку питому вагу у структурі надходжень, а левову частку складають трансферти із бюджетів інших рівнів. Така ситуація підтверджує зниження автономії органів місцевого самоврядування, а як наслідок і нестійкого їх фінансового стану;

в) коефіцієнт дотаційної спроможності зображує питому вагу трансфертів у доходах бюджету. Понаднормативне значення показника свідчить про централізацію ресурсів органу місцевого самоврядування. Показник по бюджету м. Суми близький до нормативного (0,2), [15]. Вагомою є концентрація фінансової допомоги у бюджеті Чернігова – 45%. Майже половину доходів бюджету територіальної громади Чернігова складають трансферти надані бюджетами інших рівнів, що свідчить про низьку самостійність місцевого органу влади;

Оцінка бюджетної забезпеченості. Коефіцієнт автономії кращий по бюджету м. Чернігова, але в цілому значення показників є низькими, що свідчить про залежність від фінансової допомоги з державного бюджету.

Підтвердженням тому є результати розрахунку коефіцієнту фінансової залежності. Даний показник у декілька разів більший за нормативний.

Оцінка боргового навантаження. Розрахунок коефіцієнту загального боргу показав, що частка боргу у податкових і неподаткових надходженнях в м. Суми є незначною, що позитивно впливає на фінансову стійкість бюджету.

Рівень кредиторської заборгованості також невисокий. В цілому, питому вагу кредиторської заборгованості бюджетів складає заборгованість по заробітній платі.

Оцінка стану податкової бази бюджетів ще раз засвідчила проблему формування доходів за рахунок місцевих податків та зборів. Значення показника 0,01 – доводить, що на даний момент, місцеві податки та збори не виконують покладеної на них фіскальної функції.

Оцінка податкових надходжень засвідчила: питому вагу у доходах бюджету міста Суми складають надходження від сплати податків юридичними і фізичними особами (63% від загальної суми надходжень). У бюджеті м. Чернігова ця частка складає 44%. Коефіцієнт податкової самостійності у Чернігові у декілька разів перевищує Сумський.

Оцінка міжбюджетних відносин показала, що вагомою залишається частка доходів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів. Результати аналізу зображені у додатку Д на рисунках Д.1-Д.5.

Таким чином, здійснивши комплексну оцінку фінансової стійкості бюджетів міст Суми та Чернігова можна зробити висновок: бюджет м. Чернігова за загальним підсумком виявився більш стійким у порівнянні з бюджетом м. Суми. Однак, бюджети Чернігова і м. Суми не можна вважати фінансово-стійкими, тому основними завданнями для забезпечення фінансової стійкості бюджету територіальної громади є: ефективне використання бюджетного потенціалу території, приведення до відповідності доходної бази місцевого бюджету її видатковій складовій.

2.3 Вектори оптимізації процесу формування стійкого бюджету територіальної громади

За рахунок запропонованої системи визначення фінансової стійкості бюджетів територіальних громад досягається об'єктивність отриманих результатів оцінки муніципальних бюджетів, а також досліджуються фактори, що на них впливають.

З метою покращення ситуації, що склалася у бюджетній сфері необхідно посилити ефективність бюджетного менеджменту на місцях.

Збільшення рівня фінансової стійкості передбачає:

- а) ефективного управління бюджетними коштами;
- б) посилення відповідальності за дотримання бюджетного законодавства;
- в) впровадження єдиної методики оцінки фінансової стійкості бюджетів територіальних громад;
- г) зростання ролі місцевих податків і зборів шляхом скасування старих і запровадження нової, економічно ефективної власної податкової бази (що частково зроблено в прийнятому Податковому кодексі України);
- д) перерозподіл доходів між місцевими бюджетами шляхом удосконалення податкового та бюджетного законодавства, зокрема зарахування податку з доходів фізичних осіб до бюджетів територіальних громад;
- е) посилення зацікавленості органів місцевої влади щодо підвищення рівня власної доходної бази за рахунок обсягу інвестицій, рівня доходів населення;
- ж) скорочення централізованого фінансування;
- з) стимулювання інвестиційної активності в регіоні шляхом врахування природно-ресурсного, науково-технічного, виробничо-економічного та людського потенціалу.

ВИСНОВКИ

У роботі проаналізовано та узагальнено методи діагностики фінансової стійкості місцевих бюджетів, визначено їх переваги та недоліки. Також систематизовано методи та основні напрями аналізу та оцінки доходної частини місцевих бюджетів. Виявлено, що особлива роль у формуванні доходної частини місцевих бюджетів належить податку з доходів фізичних осіб та міжбюджетним трансфертам.

Пріоритетними завданнями стратегічних орієнтирів забезпечення фінансової стійкості місцевого бюджету є:

- впровадження єдиної методики оцінки фінансової стійкості бюджетів територіальних громад;
- розширення повноваження органів місцевого самоврядування з приводу залучення альтернативних джерел доходів місцевих бюджетів;
- формування достатньої доходної частини місцевого бюджету та її відповідність видатковим зобов'язанням;
- найбільш ефективно та результативно використання бюджетного потенціалу територіальної громади;
- стимулювання інвестиційної активності в регіоні шляхом врахування природно-ресурсного, виробничо-економічного та людського потенціалів.

Запропоновані групи коефіцієнтів (бюджетної самостійності, бюджетної забезпеченості, боргового навантаження, стану податкової бази та міжбюджетних відносин) допомагають визначити причини негативних явищ в процесі формування та виконання бюджету територіальної громади та, в свою чергу, якісно підготувати ефективні заходи щодо їх усунення.

Задля підвищення рівня якості бюджетного менеджменту в умовах впровадження середньострокового планування та прогнозування доцільно скористатися запропонованою оцінкою фінансової стійкості бюджету міста, як індикатора інвестиційної привабливості для потенційного інвестора, забезпечення ефективного процесу управління місцевими фінансами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про Державний бюджет України на 2011» від 23.12.2010 р. № 2857 - VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 7 – 8. – С. 52 – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2857-17>. – Назва з екрану.
2. Бюджетний кодекс України: за станом на 08.07.2010 №2456-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – №10. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2456-17> (09.07.2010). – Назва з екрану.
3. Податковий кодекс України: за станом на 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – №13-17. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>
4. Алмазов С.Г. Совершенствование методики оценки финансовой устойчивости местных бюджетов: дис. ... к.э.н.: 08.00.10 / Спартак Григорьевич Алмазов. – Ставрополь, 2007. – 226с.
5. Бюджет міста у системі фінансів території [Текст] : монографія / під ред. Є. О. Балацький. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – 302 с.
6. Виконання місцевих бюджетів на основі положень бюджетного кодексу України: Навчальний посібник / С.І. Мельник, І.Ф. Щербина, Дж. Хансен, В.М. Терес, С. Лідс та ін. – К.: Міленіум, 2002. – 280 с.
7. Гришин В.А. Критерии состояния бюджета региона [Електронний ресурс] /В.А. Гришин – Режим доступу: http://www.mstu.edu.ru/publish/conf/50ntk/section5/section5_17.html
8. Донченко Т.В. Теоретичні основи формування механізму управління фінансовою стійкістю підприємства [Електронний ресурс] / Т.В. Донченко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – №1. – С. 23 – 27. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2010_1_1/023-027.pdf

9. Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку міста: монографія: у 2т., том 1 / За заг. ред. А.О. Єпіфанова, Т.А. Васильєвої. – Суми, ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – С. 210 – 218.

10. Камінська І.М. Діагностика фінансової стійкості регіонів України [Електронний ресурс] / І.М. Камінська. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2008_5_1/zbirnik_O_FN_5_C_1_193.pdf

11. Коритько Т.Ю. Методи оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів [Електронний ресурс] / Т.Ю. Коритько // Економічний простір. – 2008. – №12. – С.140 – 145. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2008_12/1/koritko.pdf

12. Котенко Н. В. Особливості формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах реформації [Текст] / Н. В. Котенко, В.В. Черв'як // Збірник тез доповідей ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Розвиток України в ХХІ столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми», Тернопіль, 20 березня 2011 року. – Тернопіль, 2011. – Секція 1 – 3. – С. 131 – 134.

13. Крайник О. Формування стратегії запозичень органами місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / О. Крайник // Науковий вісник «Демократичне врядування». – 2011. – № 6. – Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik6/fail/+Krajnyk.pdf>

14. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз: Підручник. / Г.О. Крамаренко, О.Є. Чорна – К.: Центр учбової літератури, 2008. –392 с.

15. Крук О.М. Аналіз фінансової стійкості місцевого бюджету [Електронний ресурс] / О.М. Крук// Вісник Донецького університету економіки та права. – 2011. – №2. – С. 193 – 197. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdie/2011_2/files/50.pdf

16. Подольська В.О. Фінансовий аналіз: Навч. посібник. / В.О. Подольська, О.В. Яріш – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с.

17. Пояснення до розрахунків міського бюджету м. Суми [Електронний ресурс] // Сумська міська Рада. – Режим доступу: http://www.meria.sumy.ua/objects/ua/documents/rada_decisions/rada_decision_2010/session29122010/137mr/pojasnennya.pdf . - Назва з екрану.

18. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. – Минск: Новое знание, 2002. – 704 с.

19. Снісаренко О.Б. Оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів [Електронний ресурс] / О.Б. Снісаренко, А.О. Гавриленко, О.В. Гребенікова // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2010. – №1. – С.18 – 27. – Режим доступу до журналу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Eupmbg/2010_1/Snisaren.pdf

20. Старостенко Н. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету міста / Н. Старостенко // Економіка України. – 2005. – №9. – С. 38 – 47.

21. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: Навч. посіб. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: МАУП, 2004. – 328 с.

22. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 460 с., іл.

23. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. – К., 2010. – 196 с.

24. Щербакова В.І. Проблеми оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах ринкової економіки [Електронний ресурс] / В.І. Щербакова, Г.М. Манєров // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – №2. – С. 94 – 99. – Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evd/2011_2/15.pdf

25. Энциклопедия финансов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.mabico.ru/1941.html>

26. Сайт Сумської міської ради <http://meria.sumy.ua>

27. Сайт Чернігівської міської ради <http://www.chernigiv-rada.gov.ua/>

Додаток А

Таблиця А.1 – Визначення поняття «фінансової стійкості підприємства» в економічних літературних джерелах.

Автор	Трактування поняття «Фінансова стійкість»
О.О. Шермет [23, с. 8]	«Фінансова стійкість – це такий стан фінансових ресурсів, при якому підприємство, вільно маневруючи грошовими коштами, здатне шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробничо-торгівельної діяльності, а також затрати на його розширення і оновлення»
Г.О.Крамаренко О.Є. Чорна, [14, с. 7]	«Фінансова стійкість відображає стан фінансових ресурсів підприємства, при якому є можливість вільно маневрувати коштами, та ефективно їх використовувати.»
В.О. Подольська, О.В. Яріш, [16, с. 51]	«Фінансова стійкість – це здатність підприємства відповідати за своїми боргами й зобов'язаннями і нарощувати економічний потенціал, результат його поточного, інвестиційного, фінансового розвитку»
Г.В. Савицька [18, с. 619]	«...здатність суб'єкта господарювання функціонувати та розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів та пасивів в мінливому внутрішньому та зовнішньому середовищі, яка гарантує його постійну платоспроможність та інвестиційну привабливість в межах допустимого рівня ризику.»
А.М.Поддєрьогін, [22, с. 448]	«Фінансова стійкість підприємства – його спроможність забезпечити фінансову діяльність за рахунок власних коштів, не допускаючи невиправданої кредиторської заборгованості.»
О.С.Філімоненков, [21, с. 283]	«Фінансова стійкість – це такий стан підприємства, коли обсяг його майна (активів) достатній для погашення зобов'язань, тобто підприємство платоспроможне.»

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Складові комплексного аналізу формування доходів місцевого бюджету, [20, с. 42]

Компоненти	Показники	Інтерпретація показників
Оцінка фінансової стійкості місцевого бюджету		
1	2	3
$K_{\text{самостійності}}$	Власні доходи органів місцевого самоврядування / Загальна сума доходів місцевого бюджету (включаючи трансферти)	Показує ступінь залежності фінансових можливостей місцевих органів влади при фінансуванні видатків місцевого бюджету від трансфертів із державного бюджету
$K_{\text{вилучення грошових коштів до державного бюджету}}$	Доходи, що враховуються при розрахунку обсягів міжбюджетних трансфертів / Загальна сума доходів місцевого бюджету	Відображає ступінь впливу державних органів влади на формування доходів місцевих бюджетів, оскільки між значенням чисельника і сумою трансфертів, що передані до державного бюджету або отримані з державного бюджету, існує прямо пропорційна залежність
$K_{\text{бюджетного покриття}}$	Власні доходи органів місцевого самоврядування / Мінімальні видатки місцевих бюджетів	Відображає відповідність доходів місцевих бюджетів і повноважень, покладених на місцеві органи влади
$K_{\text{трансфертів до місцевих бюджетів}}$	Обсяг трансфертів / Загальна сума доходів місцевого бюджету	Характеризує ступінь залежності місцевих органів влади від фінансування з державного бюджету
$K_{\text{податкової самостійності}}$	Власні доходи органів місцевого самоврядування (без трансфертів) / Податкові доходи бюджету міста	Показує взаємозв'язок між обсягом податків, що збираються у місті, та доходами міського бюджету
$K_{\text{відносної бюджетної забезпеченості}}$	Бюджетна забезпеченість міста / Бюджетна забезпеченість в середньому по бюджетах міст України (по місцевих бюджетах)	Призначений для зіставлення доходів міського бюджету з аналогічними показниками в середньому по Україні для оцінки рівномірності забезпечення населення бюджетними послугами

Додаток В

Таблиця В.1 – Система показників моніторингу стійкості місцевих бюджетів, [4, с. 63 – 64]

Група показників	Найменування показників	Формула розрахунку
1	2	3
Відношення доходів і витрат грошових фондів	Дефіцит (профіцит) в абсолютному виразі	$\Delta S = S_{дох} - S_{витр}$, (В.1) де $S_{дох}$ – сума доходів бюджету, $S_{витр}$ – сума витрат бюджету
	Дефіцит (профіцит) у відносному виразі	$K_1 = \frac{\Delta S}{S_{витр}} * 100\%$, (В.2) $K_2 = \frac{\Delta S}{ВРП} * 100\%$, (В.3) де ВРП – валовий регіональний продукт
	Відношення суми позикових коштів ($S_{позик}$) до суми власних доходів бюджету ($S_{вл.дох}$)	$K_3 = \frac{S_{позик}}{S_{вл.дох}} * 100\%$, (В.4)
Показники структури доходів і витрат	Питома вага окремих статей (S_i) у сумі доходів (витрат)	$K_4 = \frac{S_i}{\sum_{i=1}^n S_i}$, (В.5)
Показники динаміки доходів і витрат	Темп росту доходів (1 – звітний період, 0 – попередній період)	$T_{дох} = \frac{S_{дох1}}{S_{дох0}}$, (В.6)
	Темп росту витрат	$T_{витр} = \frac{S_{витр1}}{S_{витр0}}$, (В.7)
	Співвідношення темпів росту доходів і витрат	$K_5 = \frac{T_{дох}}{T_{витр}}$, (В.8)
	Темп росту (зменшення) дефіциту (профіциту)	$T_k = \frac{\Delta S_1}{\Delta S_0}$, (В.9)
Показники динаміки структури доходів і витрат	Зміна питомої ваги окремих статей доходів (витрат)	$\Delta K_4 = K_{4_1} - K_{4_2}$ (В.10)
Показники виконання бюджетів і використання позикових коштів	Використання бюджету в абсолютному виразі	$\Delta S_i = S_i^{факт} - S_i^{бюдж}$, (В.11)
	Виконання бюджету у відносному вираженні	$K_6 = \frac{S_i^{факт}}{S_i^{бюдж}} * 100\%$, (В.12)
Показники тенденції покриття	Середньорічний темп росту доходів	$\bar{T}_{дох} = \sqrt[n-1]{\frac{S_{дох1}}{S_{дох0}}}$, (В.13)
	Середньорічне співвідношення темпів росту доходів і витрат	$K_7 = \sqrt[n-1]{K * K_{5_1} * K_{5_2} * K_{5_n}}$, (В.14)

Додаток Г

Таблиця Г.1 – Коефіцієнти фінансової стійкості місцевого бюджету

Назва показника		Умови	Значення параметру у матриці	Умови	Значення параметрів у матриці
Оцінка бюджетної самостійності					
Коефіцієнт концентрації власних доходів	$\frac{D_e}{D}$, (Г.1)	$\geq 0,6$	1	$< 0,6$	0
Коефіцієнт концентрації власних та закріплених доходів	$\frac{D_e + D_z}{D}$, (Г.2)	$\geq 0,8$	1	$< 0,6$	0
Коефіцієнт дотаційної залежності місцевого бюджету (концентрації фінансової допомоги)	$\frac{T}{D}$, (Г.3)	$\leq 0,2$	1	$> 0,2$	0
Тривимірний показник S_x	-	-	1	-	0
Оцінка бюджетної забезпеченості					
Коефіцієнт автономії	$\frac{D_e}{B}$, (Г.4)	$\geq 0,5$	1	$< 0,5$	0
Коефіцієнт фінансової залежності	$\frac{B}{D_e}$, (Г.5)	$\leq 2,0$	1	$> 2,0$	0
Тримірний показник S_y	-	-	1	-	0
Оцінка бюджетної збалансованості					
Коефіцієнт бюджетного покриття (загальний)	$\frac{D}{B}$, (Г.6)	$\geq 1,0$	1	$< 1,0$	0
Тримірний показник S_z	-	-	1	-	0

Примітка: Задані умови (еталонні) визначено методом експертних оцінок у роботі О. М. Крук, [15]

де D_e – власні доходи;

D – загальні доходи;

D_z – закріплені доходи;

T – офіційні трансферти;

B – загальні видатки.

Таблиця Г.2 – Визначення типу фінансової стійкості місцевого бюджету, [15, с. 196]

Значення тримірного показника			Тип фінансової стійкості	Характеристика
Sx	Sy	Sz		
1	1	1	абсолютна	Абсолютно стійкий місцевий бюджет, який практично не вимагає додаткових вкладень з вищестоящого бюджету (виключення може становити фінансування виконання делегованих повноважень). Має достатній обсяг власних доходних джерел для покриття видаткових зобов'язань. Територія стабільно розвивається, фінансово незалежна, соціально стабільна.
0	1	1	нормальна	Місцевий бюджет має певні проблеми з фінансуванням видатків за рахунок власних доходів, виникає потреба у залученні додаткових ресурсів, які перераховуються на довготривалій основі, що у майбутньому дозволить стабілізувати його становище та динамічно розвиватися. У свою чергу це призведе до зниження потреби у фінансовій допомозі від бюджетів вищого рівня
1	0	1		
1	1	0		
1	0	0	нестійка	Дотаційний місцевий бюджет, який потребує коригування програми соціально-економічного розвитку. Вимагає значної допомоги з державного бюджету та контролю за динамікою основних соціально-економічних показників розвитку регіону з метою своєчасного реагування.
0	1	0		
0	0	1		
0	0	0	кризисна	Депресивний бюджет зі стагнуючим станом економіки; характеризується застоєм виробництва протягом тривалого періоду. Супроводжується збільшенням чисельності безробітних, зниженням зарплати і рівня життя населення. Потребує активної фінансової допомоги з державного бюджету. Необхідна розробка стратегії, програми економічного і соціального розвитку.

Таблиця Г.3 – Матриця визначення стратегії соціально-економічного розвитку місцевого бюджету відповідно до типу його фінансової стійкості, [15, с. 196]

Тип фінансової стійкості	Зміст фінансової стратегії (стратегічні орієнтири для прийняття управлінських рішень)
Абсолютний	Стратегія інноваційного розвитку. Це найбільш ефективніший стратегічний орієнтир для нарощування інноваційної активності та створення сприятливого інвестиційного іміджу території за рахунок широкого впровадження сучасних технологій при забезпеченні збалансованості темпів економічної та соціальної динаміки; зміцнення конкурентоспроможності за рахунок формування конкурентних переваг; стабільного зростання виробництва за рахунок збільшення завантаження та модернізації наявних виробничих потужностей.
Нормальний	Стратегія стабільного розвитку (нарощування бюджетних можливостей). Передбачає активізацію роботи місцевих органів влади
Нестійкий	Стратегія результативності. Представляє собою реалізацію комплексних заходів з метою виходу з фінансово нестійкого стану в найближчий термін за рахунок поліпшення адміністрування податків, оптимізації структури податкових платежів з метою збільшення податкових надходжень, рівня їх стягнення та поповнення доходної частини місцевого бюджету, а також за рахунок підвищення ефективності використання фінансових ресурсів (їх максимально можливого результативного та цільового використання)
Кризисний	Стратегія стабілізації (підтримки). Характеризується високим рівнем бюджетної підтримки та повної залежності від бюджетів вищого рівня. Для поліпшення фінансового стану місцевого бюджету необхідно обрати один тактичний пріоритет, на реалізацію якого будуть спрямовані максимальні зусилля органів місцевого самоврядування і ресурси території, що забезпечить певні позитивні зрушення у його фінансовому стані.

Таблиця Г.4 – Комплексна оцінка фінансової стійкості бюджету муніципального утворення

Назва показника	Формула
Оцінка бюджетної самостійності	
Коефіцієнт концентрації власних доходів, $K_{вд}$	$\frac{D_v}{D}, \quad (Г.1)$ <p>де D_v – власні доходи бюджету; D – загальні доходи бюджету</p>
Коефіцієнт концентрації власних та закріплених доходів, $K_{вз}$	$\frac{D_v + D_z}{D}, \quad (Г.2)$ <p>де D_z – закріплені доходи бюджету;</p>
Коефіцієнт дотаційної залежності місцевого бюджету (концентрації фінансової допомоги), $K_{дз}$	$\frac{T}{D}, \quad (Г.3)$ <p>де T – трансферти;</p>
Оцінка бюджетної забезпеченості	
Коефіцієнт автономії, $K_{авт}$	$\frac{D_v}{B}, \quad (Г.4)$ <p>B – загальні витрати;</p>
Коефіцієнт фінансової залежності, $K_{фз}$	$\frac{B}{D_v}, \quad (Г.5)$
Оцінка боргового навантаження	
Коефіцієнт загального боргу, $K_{зб}$	$\frac{ОБ}{ПД + НПД}, \quad (Г.7)$ <p>де $ОБ$ – обсяг боргу органу місцевого самоврядування; $ПД$ – обсяг податкових надходжень; $НПД$ – обсяг неподаткових надходжень</p>
Коефіцієнт обслуговування боргу, $K_{об}$	$\frac{Пл_{обсл}}{D}, \quad (Г.8)$ <p>де $Пл_{обсл}$ – сума платежів з обслуговування боргу</p>
Коефіцієнт структури боргу, $K_{сб}$	$\frac{ЗБ}{B}, \quad (Г.9)$ <p>де $ЗБ$ – сума зовнішнього боргу</p>
Рівень кредиторської заборгованості, $K_{кз}$	$\frac{КЗ}{D}, \quad (Г.10)$ <p>де $КЗ$ – сума кредиторської заборгованості</p>
Оцінка стану податкової бази	

Продовження таблиці Г.4

Частка місцевих податків та зборів у структурі надходжень, $K_{МПЗ}$	$\frac{МПЗ}{Д}$, (Г.11) де МПЗ – місцеві податки та збори
Частка податкових надходжень у структурі доходів, $K_{ПН}$	$\frac{ПД}{Д}$, (Г.12)
Питома вага податкових надходжень від найбільших платників податків у структурі податкових надходжень бюджету, $K_{ПНП}$	$\frac{ПНН}{ПД}$, (Г.13) де ПНН – податкові надходження від найбільших платників податків
Коефіцієнт податкової самостійності, $K_{ПС}$	$\frac{Д_6}{ПД}$, (Г.14)
Оцінка міжбюджетних відносин	
Частка доходів, що враховуються при визначенні трансфертів у структурі доходів місцевого бюджету без урахування трансфертів, $K_{ДЗ}$	$\frac{Д_3}{ДБТ}$, (Г.15) де ДБТ – доходи місцевого бюджету за виключенням міжбюджетних трансфертів
Частка дотації та цільових субвенцій у структурі доходів місцевого бюджету, $K_{ДС}$	$\frac{ДС}{Д}$, (Г.16) де ДС – дотації та цільові субвенції місцевих бюджетів

Додаток Д

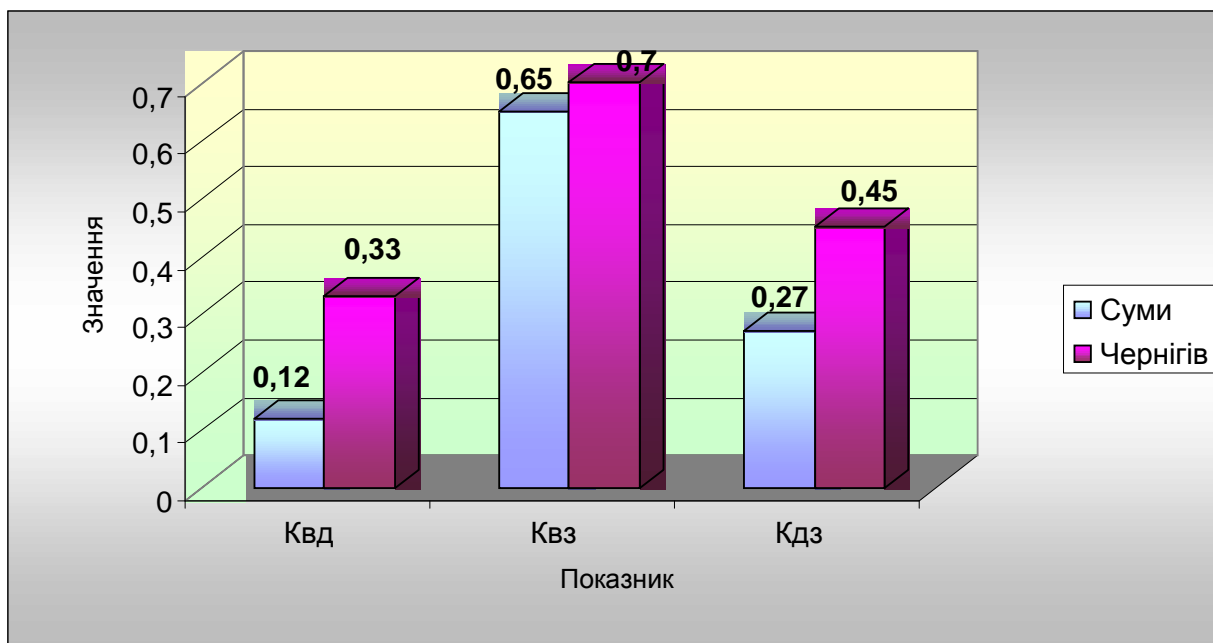

Рисунок Д.1 – Оцінка бюджетної самостійності,
де $K_{вд}$ – коефіцієнт концентрації власних доходів;
 $K_{вз}$ – коефіцієнт концентрації власних та закріплених доходів;
 $K_{дз}$ – коефіцієнт дотаційної залежності місцевого бюджету.

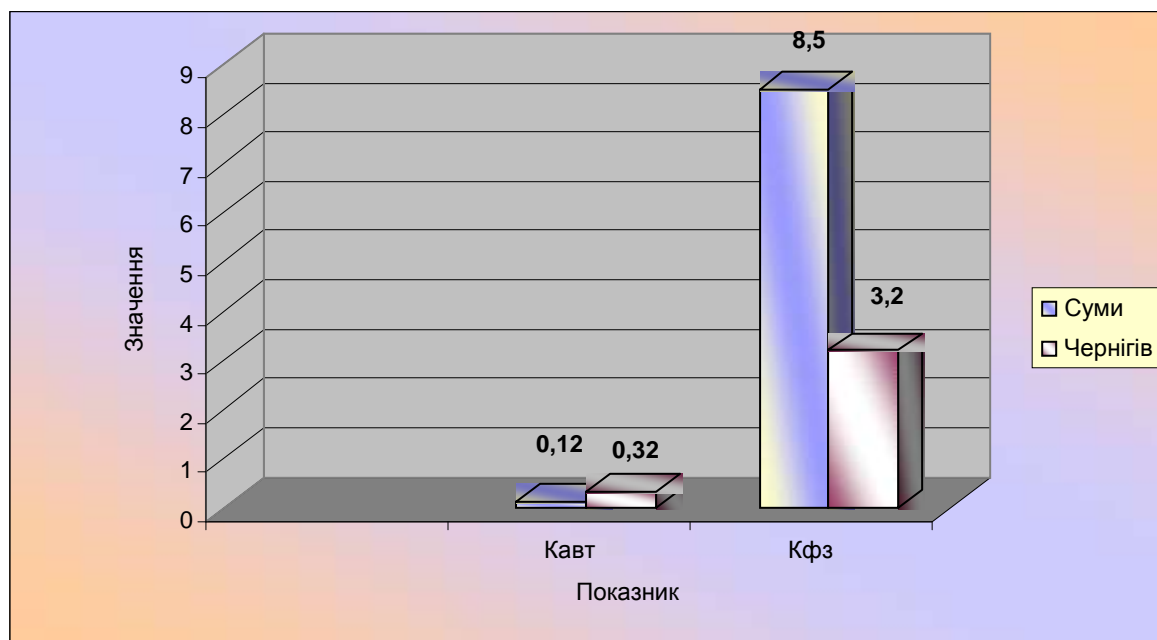

Рисунок Д.2 – Оцінка бюджетної забезпеченості,
де $K_{авт}$ – коефіцієнт автономії;

$K_{фз}$ – коефіцієнт фінансової залежності.

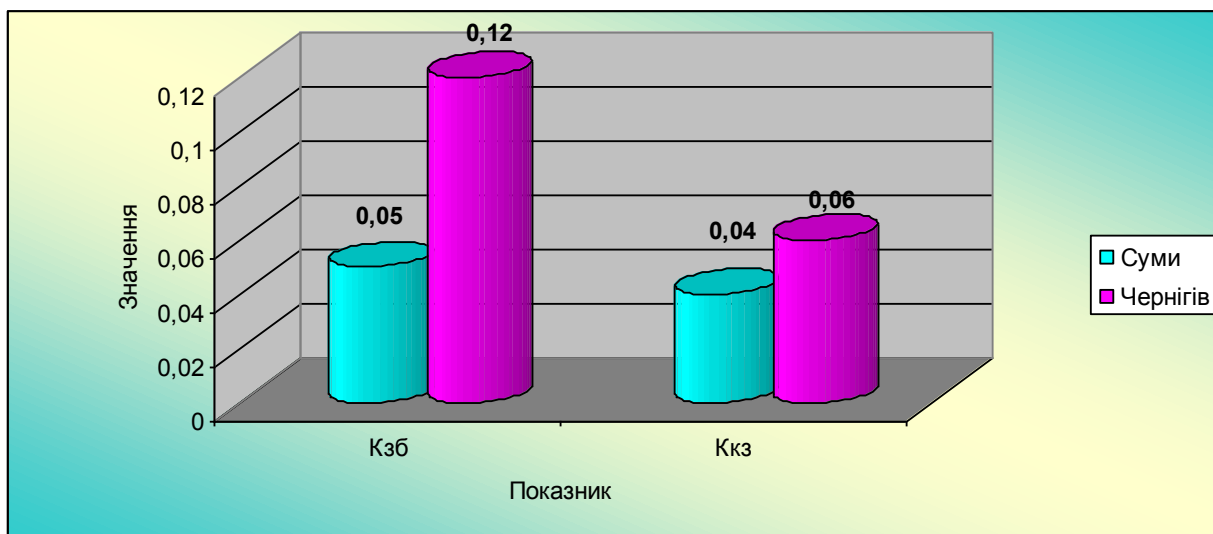

Рисунок Д.3 – Оцінка боргового навантаження

де $K_{зб}$ – коефіцієнт загального боргу;

$K_{зб}$ – рівень кредиторської заборгованості.

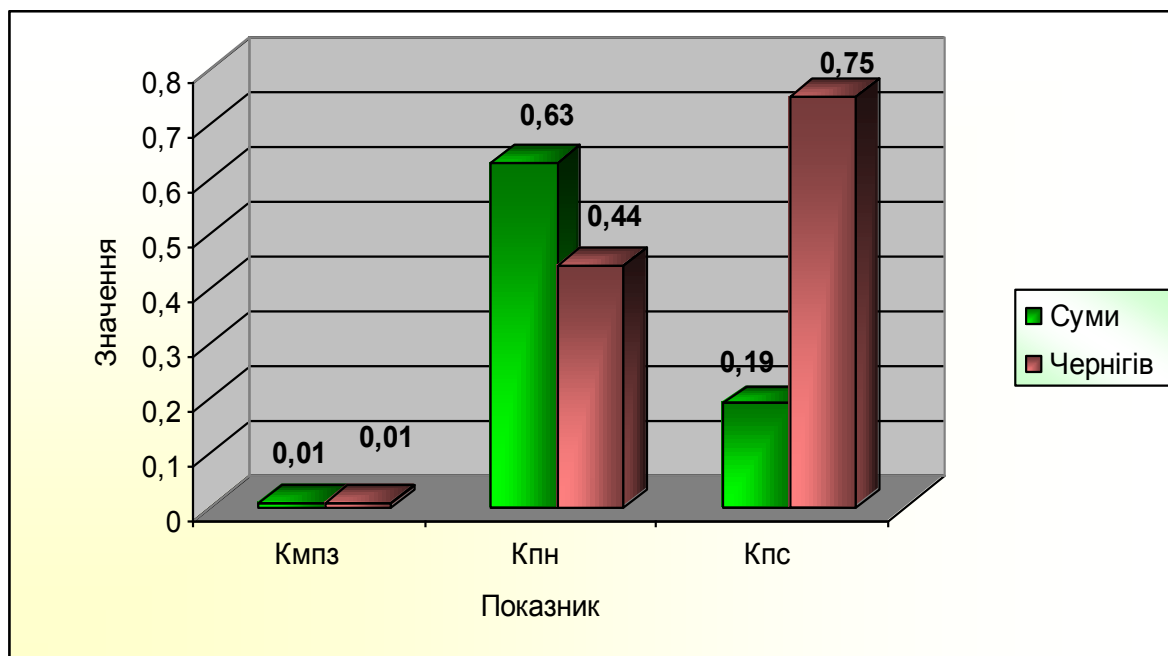

Рисунок Д.4 – Оцінка стану податкової бази,

де $K_{мпз}$ – частка місцевих податків і зборів і структури надходжень;

$K_{пн}$ – частка податкових надходжень у структурі доходів;

$K_{\text{пс}}$ – коефіцієнт податкової самостійності.

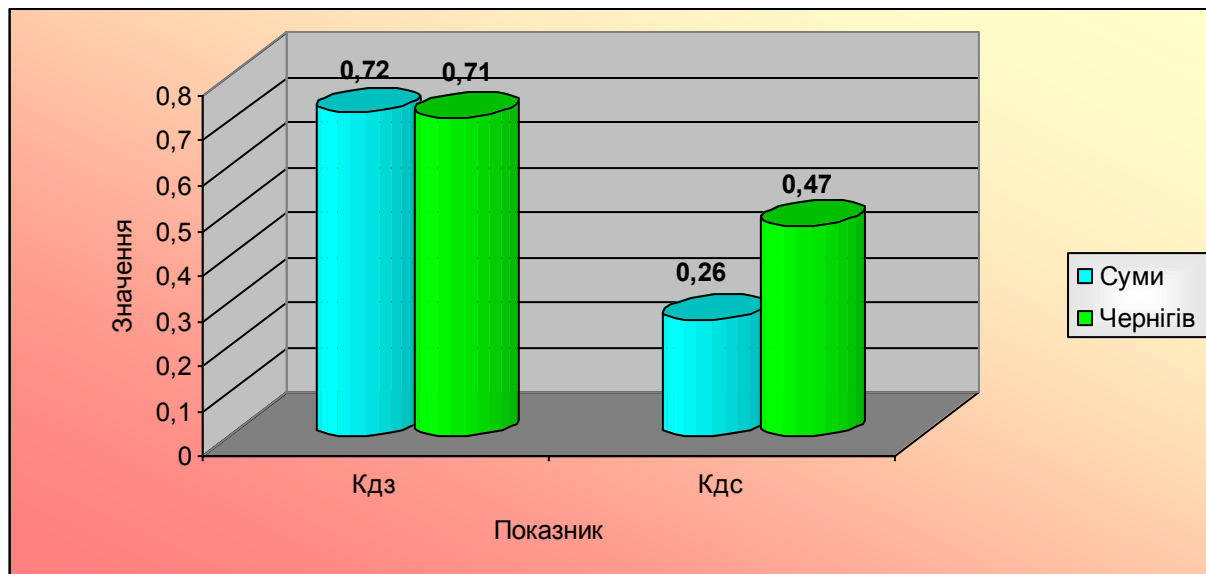

Рисунок Д.5 – Оцінка міжбюджетних відносин,

де $K_{\text{дз}}$ – частка доходів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевого бюджету без урахування трансфертів;

$K_{\text{дс}}$ – частка дотації та цільових субвенцій у структурі доходів місцевого бюджету.